

ความจริงจากคนหัวน้ำ

จากจีนตอนใต้ถึงชายแดนไทย-ลาว

รายงานผลกระทบข้ามพรมแดน-จากการพัฒนา
แม่น้ำโขงตอนบน

โครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต กันยายน ๒๕๕๑

www.livingriversiam.org

แม่น้ำโขง

จากแผ่นดินหลังคาโลกสู่ทะเลจีนใต้.....

แม่น้ำโขงเกิดจากการละลายของหิมะบนภูเขาจี้ฟู อันเป็นส่วนหนึ่งของ เทือกเขาหิมาลัย บนที่ราบสูงทิเบต ในเขตมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน บนยอดภูเขา ที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางกว่า ๕,๐๐๐ ฟุตถูกปกคลุมด้วยหิมะเย็นจัด หิมะบางส่วนถูกหกลมละลายจนเป็นสายน้ำเล็กๆ ๒ สายคือ แม่น้ำจาคุ และ แม่น้ำอาคุ เมื่อแม่น้ำทั้งสองสายไหลมารวมกันจึงเป็นต้นธารของแม่น้ำสายใหญ่ ที่สุดในภูมิภาคอุษาคเนย์ มีความยาวตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปากน้ำรวมทั้งสิ้น ๔,๙๐๙ กิโลเมตร นับเป็นอันดับ ๑๐ ของโลก ไหลผ่าน ๖ ประเทศ ได้แก่ จีน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นที่แม่น้ำไหลผ่าน เมื่อไหลผ่านเขตสิบสองปันนา คนไทลื้อเรียกว่า ‘แม่น้ำล้านช้าง’ แต่คนจีนทั่วไปเรียกว่า ‘หลานซางเจียง’ เมื่อไหลผ่านบริเวณพรมแดนไทย-ลาว คนท้องถิ่น เรียกว่า ‘แม่น้ำของ’ ในประเทศกัมพูชาเรียกว่า ‘โตนเลของ’ คนเวียดนามเรียก

แม่น้ำสายนี้ว่า ‘แม่น้ำเคียน’^๑ ก่อนจะออกสู่ทะเลจีนใต้ที่ภาคใต้ของประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำ คนเวียดนามเรียกว่า ‘ก๊วหล่อง’ หรือ ‘เกาหลง’ ซึ่งหมายถึงบริเวณที่แม่น้ำโขงทั้งสายได้แยกออกเป็นแม่น้ำสายเล็กสายน้อยจำนวนเก้าสาย

แม่น้ำโขงตอนบนในจีนและทิเบต มีลักษณะลาดชัน ไหลผ่านช่องเขาที่แคบเป็นแนวยาว ปริมาณน้ำฝนบริเวณนี้จะต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และระดับน้ำขึ้น-ลงไม่แน่นอน ถึงแม้จะเป็นฤดูฝน เนื่องจากได้รับน้ำจากการละลายของหิมะเป็นส่วนใหญ่

แม่น้ำโขงตอนกลางครอบคลุมพื้นที่ของ ๓ ประเทศคือ บริเวณพรมแดนพม่า กับพื้นที่บางส่วนของภาคเหนือของลาว และบริเวณพรมแดนลาว-ไทย ลำน้ำในบริเวณนี้มีลักษณะเป็นแก่งหิน และหน้าผาสูงทั้งที่อยู่ตามริมฝั่ง ระดับน้ำในแม่น้ำตามธรรมชาติในฤดูแล้ง และฤดูน้ำหลากจะมีความแตกต่างกันสูงถึง ๒๐ เมตร เนื่องจากรับน้ำฝนและน้ำจากแม่น้ำสาขานานาใหญ่ เช่น แม่น้ำหย่อง แม่น้ำหลู แม่น้ำคาสาหลู ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า^๒ แม่น้ำทา แม่น้ำอู แม่น้ำคาน แม่น้ำจิมในประเทศลาว แม่น้ำรวก แม่น้ำคำ แม่น้ำกอก แม่น้ำอิงในภาคเหนือของประเทศไทย

ในส่วนของประเทศไทย พื้นที่ลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่จะอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแม่น้ำสาขานานาใหญ่หลายสาย เช่น แม่น้ำเหือง แม่น้ำเลย แม่น้ำสงคราม แม่น้ำมูล นอกจากนั้นในลุ่มน้ำโขงตอนล่างยังมีขนาดของพื้นที่ลุ่มน้ำที่ใหญ่เป็นอันดับ ๒ ของประเทศไทยอีกด้วย

แม่น้ำโขงตอนล่างครอบคลุมพื้นที่ของ ๓ ประเทศเช่นกันคือ ทางภาคใต้ของลาว กัมพูชาบางส่วน และเวียดนาม มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง จึงก่อให้เกิดความหลากหลายของระบบนิเวศ โดยเฉพาะที่โตนเลสาบ หรือทะเลสาบเขมร ในกัมพูชา ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลานานาใหญ่ที่สุดในแม่น้ำโขงตอนล่าง ปากแม่น้ำในประเทศเวียดนามซึ่งเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศเวียดนาม

^๑ คินคองสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง: แผ่นดิน ดินน้ำ ผู้คน ประวัติศาสตร์ และทรัพยากร, ลุ่มน้ำโขง: วิกฤต การพัฒนา และทางออก, เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ, อัครพงษ์ คำคุณ, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กับนายท ภักดีกุล, บรรณาธิการ, พฤศจิกายน ๒๕๔๘

^๒ คลื่นไถ่น้ำ: จัปตการการพัฒนาแม่น้ำโขงในพม่า องค์การเพื่อการพัฒนาแห่งชาติลาว (The Lahu National Development Organization LNDO) มกราคม, ๒๕๔๘

แม่น้ำโขงใต้พระจันทร์ก็ช้างแดนขุนนาง-ทิวเขา

จากต้นน้ำสู่ทะเล

จากต้นน้ำที่เริ่มต้นในเขตมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน แม่น้ำโขงได้ผ่าน
สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน จากนั้นก็ไหลเข้าสู่ประเทศพม่าที่เขตรัฐฉาน และ
ไหลเข้าสู่ประเทศลาวที่เมืองคันทั้งไห้ ไหลเป็นพรมแดนไทย-ลาว ในเขตจังหวัด
เชียงรายกับแขวงบ่อแก้ว

หลังจากนั้นแม่น้ำโขงก็จะไหลเข้าสู่ลาวที่แขวงหลวงน้ำทา แขวงอุดมไซ
แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยบุรี และไหลเป็นเส้นพรมแดนไทย-ลาวอีกครั้ง
ที่แขวงกำแพงนครหลวงเวียงจันทน์ กับจังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย แขวงคำม่วน
กับจังหวัดนครพนม แขวงสะหวันนะเขตกับจังหวัดมุกดาหาร และสิ้นสุดพรมแดน
ไทย-ลาว ที่จังหวัดอุบลราชธานีกับแขวงจำปาสัก

เมื่อพรมแดนไทย-ลาวไปแล้ว แม่น้ำโขงไหลผ่านทางตอนใต้ของลาว
ในเขตแขวงจำปาสัก จากนั้นเข้าสู่ชายแดนลาว-กัมพูชาที่จังหวัดสตรึงเตรง
ต่อไปยัง จังหวัดกระแจะ จังหวัดกัมปงจาม จังหวัดกัมปงธม จังหวัดพนมเปญ
และไหลไปรวมกันเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ที่โตนเลสาบในจังหวัดเสียมเรียบ
จากนั้นก็จะไหลเข้าสู่ประเทศเวียดนามผ่านจังหวัดลองอาน จังหวัดคงทาบ จังหวัด
อานยาง จังหวัดเกียนยาง จังหวัดเปินแตร จังหวัดครว่วन्ह จังหวัดวันห์ลอง
จังหวัดเกิ่นเทอ จังหวัดช็อกตริง จังหวัดเกียนยาง จังหวัดบากเลียว จังหวัด
ก่าเมา และจังหวัดเหวียง^๓

จากจุดกำเนิดจนถึงปลายน้ำ แม่น้ำโขงได้ไหลผ่านพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์
ต่างๆ ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ กลุ่มชาติพันธุ์ และมีผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่า ๖๐ ล้านคน
ในปัจจุบันได้ประโยชน์จากแม่น้ำสายนี้

^๓ อัครพงษ์ คำคุณ, ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง: แผ่นดิน ดินน้ำ ผู้คน ประวัติศาสตร์ และทรัพยากร,
ลุ่มน้ำโขง: วิถีสันติ การพัฒนา และทางออก, อ้างแล้ว

การพัฒนาแม่น้ำโขง

เพื่อการเดินเรือพาณิชย์

ข้อตกลงเดินเรือเสรีใน ๔ ประเทศลุ่มน้ำโขงตอนบน ทำให้เกิดโครงการสำรวจเส้นทางเดินเรือจากท่าเรือเมืองซือเหมา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน จนมาถึงเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว รวมระยะทางทั้งสิ้น ๘๘๖.๑ กิโลเมตร ใน พ.ศ.๒๕๓๖ ผู้แทนจาก ๔ ประเทศ อันประกอบไปด้วย จีน พม่า ไทย และลาว ต่างมีความเห็นตรงกันว่า หากต้องการเดินเรือในแม่น้ำโขงอย่างสะดวกต้องมีการปรับปรุงร่องน้ำเพื่อเปิดเส้นทางเดินเรือให้เรือที่ระวางบรรทุกไม่น้อยกว่า ๑๕๐ ตันผ่านไปได้

จากการประชุมกันของคณะทำงานได้ข้อสรุปร่วมกันว่า เกาะแก่ง หาด คอน ที่อยู่
ในแม่น้ำจะต้องมีการระเบิดหรือขุดลอก เพื่อให้เรือเดินได้สะดวก โดยในการดำเนินการ
ตามโครงการที่กล่าวมารัฐบาลจีนสนับสนุนงบประมาณจำนวน ๒๐๐ ล้านหยวน
เพื่อเป็นค่าดำเนินการ

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๓ รายงานสำรวจความเหมาะสมเบื้องต้น
ของโครงการระเบิดแก่ง และปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือพาณิชย์จาก ๔ ประเทศ
ได้มีข้อสรุปตรงกันว่า มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการระเบิดแก่ง
ในแม่น้ำโขงได้ ประกอบกับจีนมีความพร้อมทางเทคนิค จึงมีการศึกษาเพิ่มเติม
และประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๔
ใช้เวลาเก็บข้อมูลภาคสนาม ๑ เดือน

รายงานได้มีการเสนอให้ดำเนินการ ๓ ระยะดังนี้คือ

ระยะที่ ๑ ระเบิดแก่งจำนวน ๑๑ แก่ง และกลุ่มหินใต้น้ำอีก ๑๐ แห่ง เพื่อให้
เรือระวางบรรทุกลำอย่างต่ำ ๑๐๐ ตัน สามารถเดินเรือได้สะดวกภายในระยะเวลาอย่างต่ำ
๙๕ เปอร์เซ็นต์ในรอบหนึ่งปี การดำเนินโครงการนี้มีกำหนดให้เสร็จสิ้นใน พ.ศ.๒๕๔๖

ในกลุ่มนี้มีแก่งที่อยู่บริเวณพรมแดนไทย-ลาวที่ต้องระเบิดออกรวมอยู่ด้วย คือ
แก่งคอนผีหลง

ระยะที่ ๒ ระเบิดแก่ง และขุดลอกสันคอนทรายในแม่น้ำโขงเพิ่มเติมอีก
๕๑ แห่ง เพื่อให้เรือระวางบรรทุกลำอย่างต่ำ ๓๐๐ ตันสามารถเดินเรือได้สะดวกภายใน
ระยะเวลาอย่างต่ำ ๙๕ เปอร์เซ็นต์ในรอบหนึ่งปี

ในระยะที่ ๒ มีแก่ง และสันคอนทรายที่อยู่ในบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตั้งแต่
อำเภอเชียงแสน-อำเภอเชียงของ-อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย กับเมืองห้วยทราย
แขวงบ่อแก้วจำนวน ๙ แห่งจะต้องถูกระเบิด และขุดลอก เพื่อเปิดร่องน้ำใหม่ และ
ขยายร่องน้ำเก่า

ระยะที่ ๓ ปรับปรุงแม่น้ำโขงให้มีลักษณะคล้ายคลอง เพื่อให้เรือระวางบรรทุกลำ
อย่างต่ำ ๕๐๐ ตันสามารถเดินได้สะดวกภายในระยะเวลาอย่างต่ำ ๙๕ เปอร์เซ็นต์
ในรอบหนึ่งปี นอกเหนือจากการระเบิดแก่งปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือพาณิชย์แล้ว

ในการลงนามสัญญายังได้มีการกำหนดข้อตกลงร่วมกันว่าด้วยการเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับเรือพาณิชย์ขนาดใหญ่เพิ่มเข้ามาอีกด้วย เช่น มาตรา ๑ ในบทบัญญัติทั่วไป ข้อ ๑.๕ ระบุว่า ไม่อนุญาตให้ทำการซุกคินหิน ทรายนางคายจับปลา และเคลื่อนย้ายไม้ไผ่หรือขลุ่ยลอยน้ำในบริเวณร่องน้ำ ซึ่งอาจเป็นอันตรายทั้งทางตรง และทางอ้อมในร่องน้ำที่สามารถเดินเรือได้ หมายความว่า ภายหลังจากการปรับปรุงร่องน้ำเสร็จสิ้นคือสิ้นสุดในส่วนของระยะที่ ๓ แม่น้ำโขงต้องเป็นแม่น้ำเพื่อการเดินเรือเท่านั้น ไม่ใช่แม่น้ำที่มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ อีกต่อไป

แผนสร้างเขื่อน

บนแม่น้ำโขงตอนบนในประเทศจีน (หลานเซิง).....

ทางตอนบนของแม่น้ำโขง มีโครงการที่จะก่อสร้างเขื่อนทั้งหมดจำนวน ๘ แห่ง ปัจจุบันมีการดำเนินการก่อสร้างไปแล้วจำนวน ๔ เขื่อน ในจำนวนนี้ ก่อสร้างแล้วเสร็จ ๓ เขื่อน ดังนี้

เขื่อนแห่งที่ ๑ คือ เขื่อนม่านวาน (Manwan) ที่ระดับความสูง ๘๘๔ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ความสูงของเขื่อน ๑๒๖ เมตร เริ่มก่อสร้างใน พ.ศ.๒๕๓๖ เปิดใช้งานใน พ.ศ.๒๕๓๘ กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๕๐๐ เมกะวัตต์

ก๊อจิงเซิง ระวางการก่อสร้าง

ก๊อหม่านวาน ก๊อเน่งแรมหม่านน้ำโขง

เขื่อนแห่งที่ ๒ คือ เขื่อนต้าเฉาซาน (Dachaoshan) ที่ระดัับความสูง ๙๙๕ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ความสูงของเขื่อน ๑๑๙ เมตร ก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๕๔๖ กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๓๕๐ เมกะวัตต์

เขื่อนแห่งที่ ๓ คือ เขื่อนเซี่ยวหวาน (Xiaowan) ที่ระดัับความสูง ๑,๒๓๖ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ความสูงของเขื่อน ๒๙๒ เมตร อยู่ในการระหว่างการก่อสร้าง และคาดว่าจะสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๕๕๕

เขื่อนแห่งที่ ๔ คือ เขื่อนจิงฮง (Jinghong) ที่ระดัับความสูง ๖๐๒ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ความสูงของเขื่อน ๑๑๙ เมตร โดยอยู่ห่างจากชายแดนไทยที่สามเหลี่ยมทองคำประมาณ ๒๙๐ กิโลเมตร ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๕๑ แล้วเสร็จและอยู่ในระหว่างติดตั้งเครื่องปั่นไฟตัวที่ ๓ ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จภายในปลาย พ.ศ.๒๕๕๑

นอกจากนี้ยังมีเขื่อนที่ยังไม่เริ่มการก่อสร้างแต่อยู่ในแผนของการศึกษาอีก ๔ เขื่อนคือ เขื่อนก่งก้อเฉียว เขื่อนนัวชาตุ๋ เขื่อนกัลลังบา เขื่อนเมงซง

ก๊อจิงฮง ที่จีนรุ้ง ลิมสองม้นา ภาพจาก Google Earth

การพัฒนาแม่น้ำโขงตอนล่าง ด้วยการสร้างเขื่อนเพื่อตอบสนองด้านพลังงานไฟฟ้า^๔

แผนการสร้างเขื่อนบนลุ่มน้ำโขงสายหลัก มีความเป็นมาตั้งแต่ราว พ.ศ.๒๕๐๐ ต่อมาในราว พ.ศ.๒๕๐๓-๒๕๑๓ คณะกรรมการแม่น้ำโขง ได้พัฒนาข้อเสนอการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำและการชลประทาน มีกำลังผลิตรวมกันถึง ๒๓,๓๐๐ เมกะวัตต์ ซึ่งจะควบคุมการไหลของน้ำในแม่น้ำโขงถึงหนึ่งในสามของการไหลของน้ำทั้งหมดในแต่ละปี

โครงการชุดเขื่อนขั้นบันไดบนแม่น้ำโขงเคยถูกเสนอมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ โดยคณะกรรมการแม่น้ำโขง โครงการเขื่อนที่รู้จักกันมากที่สุดในขณะนั้น คือ โครงการเขื่อนผามองที่มีกำลังผลิตติดตั้ง ๔,๘๐๐ เมกะวัตต์มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำมากถึง ๓,๗๐๐ ตารางกิโลเมตร และต้องอพยพประชาชนมากถึง ๒๕๐,๐๐๐ คน แต่แผนการก่อสร้างเขื่อนในตอนนั้นต้องชะงักลง เพราะอยู่ในภาวะสงครามความขัดแย้งในภูมิภาคอินโดจีน นอกจากนี้ยังพบอุปสรรคด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างกว้างขวาง โครงการเขื่อนต่างๆ ที่ถูกนำเสนอจึงยุติลง

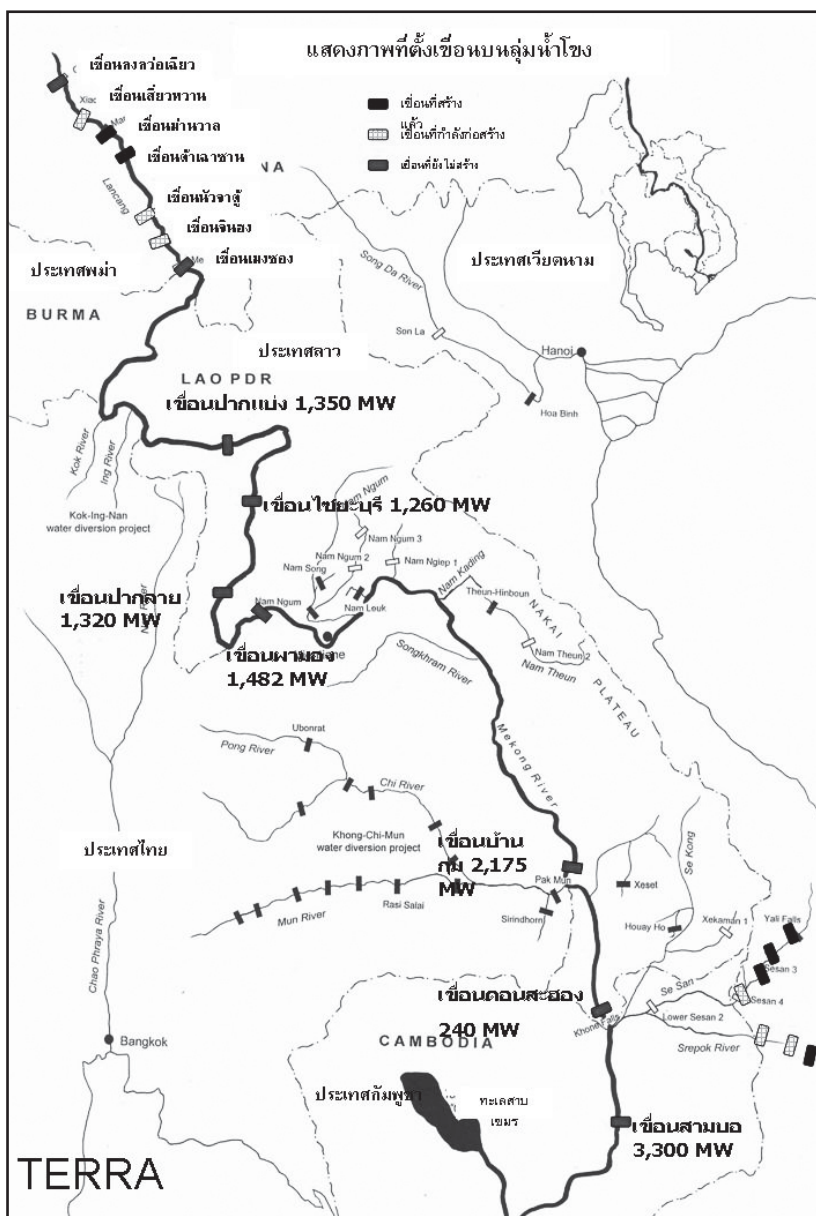
ภายหลังสงครามอินโดจีนสิ้นสุดลง ๔ ประเทศในลุ่มน้ำโขงตอนล่างได้แก่ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการแม่น้ำโขงขึ้นอีกครั้ง โดยมีข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในค้ำนต่างๆ เป็นหลัก

ใน พ.ศ.๒๕๓๘ คณะกรรมการแม่น้ำโขงได้พัฒนาข้อเสนอการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงใหม่ โดยเปลี่ยนลักษณะของเขื่อนเป็นเขื่อนแบบ Run-Of-River (เขื่อนแบบนี้จะมีประตูเปิด-ปิดเพื่อการระบายน้ำ และรักษาระดับน้ำในแม่น้ำให้มีความแตกต่างกัน โดยการผลิตไฟฟ้าแต่ละครั้งจะใช้วิธีการปล่อยน้ำ

^๔ โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในอินโดจีนและพม่า (TERRA), กันยายน ๒๕๕๐

จากอ่างเก็บน้ำไหลผ่านเครื่องผลิตไฟฟ้า) ซึ่งเป็นแบบเดียวกับเขื่อนปากมูล โดยมีกำลังผลิตติดตั้งทั้งหมดประมาณ ๑๓,๓๕๐ เมกะวัตต์ ไฟฟ้าส่วนใหญ่ที่ผลิตได้จะถูกขายให้กับประเทศไทย แต่แผนดังกล่าวยังคงไม่มีผลในทางปฏิบัติ

ใน พ.ศ.๒๕๔๘ กรมพัฒนาพลังงานทดแทน และอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงานได้มีการว่าจ้างให้บริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัท แมคโคร คอนซัลแตนท์ของไทยให้ศึกษาศักยภาพเขื่อนผลิตไฟฟ้าแบบขึ้นบันไดบนแม่น้ำโขงสายหลัก ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๕๐ ก็ได้ว่าจ้างให้จัดทำ “รายงานก่อนรายงานความเหมาะสม และรายงานสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น” ของโครงการเขื่อนขึ้นบันไดบนแม่น้ำโขง ๒ แห่งบริเวณชายแดนไทย-ลาว ซึ่งจากการศึกษาลงความเห็นว่ามีความเหมาะสมด้านวิศวกรรม สังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ นั่นคือเขื่อนปากชม ในอำเภอปากชม ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณที่จะก่อสร้างเขื่อนผามองเดิม และเขื่อนบ้านกุ่ม โดยเรียกชื่อทั้ง ๒ โครงการนี้ว่า โครงการไฟฟ้าพลังน้ำผายปากชม และโครงการไฟฟ้าพลังน้ำผายบ้านกุ่ม

๙ แผนกโद्य ไตรงการที่นั้ทุนเอดวักงในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า (TERRA)

โครงการเชื่อมถนนแม่น้ำโขงตอนล่าง:

สรุปสถานการณ์ และความคืบหน้าของโครงการ.....

๑. เชื่อมปากแบ่ง เมืองปากแบ่ง แขวงอุดมไซ ประเทศลาว ระดับเก็บกัก ๓๔๕ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๓๕๐ เมกะวัตต์ ความคืบหน้าของโครงการมีการเซ็น MOU (การลงนามในบันทึกช่วยจำ) ระหว่างบริษัท ต้าตัง อินเตอร์เนชั่นแนล พาวเวอร์ เจเนเรชั่น จำกัด กับรัฐบาลลาว เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๕๐ โดยตำแหน่งของตัวเขื่อนนั้นตามโครงการที่ได้ทำการศึกษาจะอยู่บริเวณเหนือจุดที่ลำน้ำทา (Nam Tha) ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ในเขตเมืองปากแบ่ง แขวงอุดมไซ ประเทศลาว การสำรวจจะใช้ระยะเวลาประมาณ ๓๐ เดือน ก่อนจะมีการตัดสินใจขั้นต่อไปเกี่ยวกับการลงทุน แต่ในส่วนของการศึกษาของคณะกรรมการแม่น้ำโขงจุดที่จะมีการสร้างเขื่อนปากแบ่งอยู่ที่บริเวณผาแล บ้านแล เมืองปากแบ่ง แขวงอุดมไซ ซึ่งอยู่ก่อนที่จะถึงเมืองปากแบ่ง

๒. เชื่อมหลวงพระบาง แขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว ระดับเก็บกัก ๓๒๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๓๐๐ เมกะวัตต์ ความคืบหน้าของโครงการมีการดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้และก่อสร้างโดยบริษัท ปิโตรเวียคนาม ความคืบหน้าของโครงการปัจจุบันทางบริษัทได้มีการลงมือสำรวจจุดที่จะก่อสร้างเขื่อนเรียบร้อยแล้ว ความเป็นไปได้ว่าตัวเขื่อนจะอยู่บริเวณแก่งออย และแก่งขุ อยู่ห่างจากปากน้ำออกไปทางเมืองปากแบ่งประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

๓. เชื่อมไชยะบุรี แขวงไชยะบุรี ประเทศลาว ระดับเก็บกัก ๒๗๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๒๖๐ เมกะวัตต์ ความคืบหน้าของโครงการมีการลงนามใน MOU (การลงนามในบันทึกช่วยจำ) ระหว่างบริษัท ช.การช่างมหาชน จำกัดของไทย กับรัฐบาลลาว เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๐ เพื่อทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ และล่าสุดทางบริษัทมีการลงพื้นที่สำรวจจุดที่จะ

ก่อสร้างเขื่อน โดยความเป็นไปได้ในการสร้างเขื่อนไชยะบุรีอยู่ที่บริเวณแก่งหลวง บ้านปากเนิน แขวงไชยะบุรี

๔. เขื่อนปากลาย เมืองปากลาย แขวงไชยะบุรี ประเทศลาว รัศมีกักเก็บ ๒๕๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๓๒๐ เมกะวัตต์ ความคืบหน้าของโครงการมีการลงนามในเอ็มโอยู ระหว่างบริษัท ซีโนไฮโดร คอร์ปอเรชั่น และบริษัทโซน่า เนชั่นแนล อิเล็กทรอนิกส์ อิมพอร์ต จำกัด กับรัฐบาลลาว เมื่อเดือน มิถุนายน ๒๕๕๐ เพื่อการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ สถานการณ์ปัจจุบัน ทางบริษัทจากจีนได้มีการดำเนินการขุดเจาะทั้งริมฝั่ง และในน้ำเพื่อวิเคราะห์หา ความเหมาะสมจุดที่จะเป็นสันเขื่อน และบริเวณที่ขุดเจาะอยู่บริเวณคอนเหียวกับ คอนคอน บ้านม่วงและบ้านคอนคอน เมืองปากลาย แขวงไชยะบุรี

๕. เขื่อนปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย รัศมีกักเก็บ ๑๙๒ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลางมีพื้นที่อ่าง เก็บน้ำขนาด ๕๐,๒๑๗ ไร่ โดยคิดเป็น พื้นที่น้ำท่วมริมตลิ่ง ๔,๑๒๗ ไร่ ขนาด กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๐๗๙ เมกะวัตต์ จะตั้งอยู่บนพรมแดนไทย-ลาว บริเวณ บ้านห้วยซอบกับบ้านคกแก้ว ตำบล หาดคัมภีร์ อำเภอปากชม จังหวัดเลย ทางฝั่งไทย และบ้านห้วยทาง เมือง สังข์ทอง แขวงนครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว

คณะกรรมการจีนที่ทำงาน
ที่อำเภอปากลาย

มูลค่าการลงทุนโครงการอยู่ที่ ๖๙,๖๑๔ ล้านบาท สถานการณ์ล่าสุดทางบริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์จำกัดได้มีการจัดประชุมประชาคมในอำเภอปากชม และอำเภอเชียงคาน เพื่อนำเสนอโครงการ นอกจากนั้นทางบริษัทยังได้มีการลงพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่หาความเหมาะสมในการก่อสร้างเขื่อน

๖. เชื้อนบ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ระดับกักเก็บปกติ ๑๑๕ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๑,๘๗๒ เมกะวัตต์ อยู่บริเวณชายแดนไทย-ลาวที่บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และบ้านกุ่มน้อย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก ประเทศลาว

กระทรวงพลังงาน โดยกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ได้ว่าจ้างให้บริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัท แมคโคร คอนซัลแตนท์ ทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ

หลังจากการลงทุน MOU ระหว่างกระทรวงต่างประเทศกับรัฐบาลลาว เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๕๑ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ปัจจุบันทางบริษัท อิทีลไทยไคลงพื้นที่ เพื่อสำรวจความเหมาะสมของพื้นที่ในการก่อสร้างเขื่อน ประเมินการว่าโครงการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่มจะใช้เงินลงทุน ๑๒๐,๓๙๐ ล้านบาท

๗. เชื้อนลาดเสือ เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ประเทศลาว กำลังผลิตติดตั้ง ๙๐๐ เมกะวัตต์ พื้นที่ของโครงการอยู่ที่บ้านลาดเสือ เมืองชะนะสมบูน กับบ้านคันยาง เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก ประเทศลาว

เขื่อนนี้จะเป็นเขื่อนแห่งที่ ๓ ที่กั้นแม่น้ำโขงในแขวงจำปาสัก สถานการณ์ล่าสุด ทางบริษัทเจริญเอ็นเนอร์ยี แอนด์พาวเวอร์เอเชีย จำกัด ได้ลงนาม MOU เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๑ โดยทางรัฐบาลลาวอนุญาตให้บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์จากไทย เข้าไปสำรวจ และทำการศึกษาโครงการก่อสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงที่บ้านลาดเสือ ภายในระยะเวลา ๓๐ เดือน หากผลการศึกษาพบว่ามีความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจ วิชาการ สิ่งแวดล้อม และสังคม ผู้ลงทุนจากไทยก็จะได้รับอนุญาตให้ทำการก่อสร้างเขื่อน

ดังกล่าวโดยมีอายุสัมปทานแบบ BOT (Build-Operate-Transfer)^๕ เป็นเวลา ๓๐ ปี โดยนับรวมระยะเวลาในการก่อสร้างเข้าไปด้วย^๖

๘. เขื่อนคอนสตรอง เมืองโขง แขวงจำปาสัก ระดับเก็บกักที่ ๗๐-๗๒ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กำลังผลิตติดตั้ง ๒๔๐ เมกะวัตต์ ตำแหน่งของเขื่อนบนแม่น้ำโขงอยู่ที่อุษะฮองหรืออุษะโฮง แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว มีการลงนาม MOU ระหว่างบริษัท เมกะเพิร์ส คอร์ปอเรชั่น จำกัด ของประเทศมาเลเซียกับรัฐบาลลาว เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๔๙ เพื่อทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ปัจจุบันโครงการผ่านขั้นตอนของการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว

๙. เขื่อนข้าบอ อำเภอข้าบอ จังหวัดกระเจะ ประเทศกัมพูชา ระดับเก็บกัก ๔๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางกำลังผลิตติดตั้ง ๓,๓๐๐ เมกะวัตต์โดยประมาณ มีการลงนามระหว่างบริษัท โซนา เซอร์เทิร์น พาวเวอร์กริดกับรัฐบาลกัมพูชา เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๐ เพื่อทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ

ผลกระทบข้ามพรมแดน

จากการพัฒนาแม่น้ำโขงตอนบน.....

การพัฒนาแม่น้ำโขงตอนบนด้วยการสร้างเขื่อนได้สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศ และชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำโขงทางตอนล่าง ตลอดจนชุมชนริมแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง

^๕ หมายถึง การที่บริษัทเอกชนสัมปทานโครงการ ลงทุนก่อสร้าง ดำเนินการผลิตกระแสไฟฟ้าและขายทำกำไรภายในระยะเวลาที่กำหนด แล้วจึงโอนให้แก่วัฒนธเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาสัมปทาน

^๖ ศีลพัฒนาม MOU ลาวสำรวจเขื่อนไฟฟ้า ๘๐๐ MW ยาว ๓๐ ปี, ๔ เมษายน ๒๕๕๑, ผู้จัดการออนไลน์, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน

การศึกษากาสนามของโครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต พบว่าลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาแม่น้ำโขงตอนบนคือปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน ซึ่งมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

การพัฒนาทางตอนบนของกลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะในเขตประเทศจีน ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศบริเวณพรมแดนไทย-ลาว ที่จังหวัดเชียงรายเท่านั้น แต่พบว่าขยายลงมาถึงบริเวณพรมแดนไทย-ลาว ที่จังหวัดเลย ลงมาจนถึง จังหวัดอุบลราชธานีด้วยเช่นกัน

ผลกระทบภัยน้ำ

จากการสร้างเขื่อนและการระเบิดแก่ง.....

หลังจากจีนได้สร้างเขื่อนแม่น้ำโขงในตอนบน ระดับน้ำของแม่น้ำโขงทางตอนล่างเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการออกแบบสอบถามใน ๓ อำเภอ คือ อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย โดยได้ข้อสรุปที่ชัดเจนตรงกันว่า ความเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา ระดับน้ำที่เปลี่ยนแปลงชัดเจนขึ้นใน พ.ศ.๒๕๔๕ สิ่งที่ปรากฏคือ ระดับน้ำในแม่น้ำโขงเริ่มขึ้น-ลงไม่เป็นเวลา บางสัปดาห์น้ำขึ้น ๓ วัน ลง ๒ วัน ซึ่งตามธรรมชาตินั้นระดับน้ำในแม่น้ำโขงจะขึ้น-ลงตามฤดูกาล

ระดับน้ำที่ขึ้น-ลงผิดปกติ ส่งผลโดยตรงต่อการอพยพของปลาในแม่น้ำโขง คนหาปลาให้ข้อมูลตรงกันว่า ปลาที่อพยพขึ้น-ลงในแม่น้ำโขงเกิดอาการหลงน้ำ คือ ทั้งที่เป็นช่วงน้ำขึ้น แต่ระดับน้ำกลับไม่ขึ้นตามฤดูกาล ทำให้ปลาไม่ว่ายขึ้นมาวางไข่ตามวงจรธรรมชาติ

สรุปผลกระทบต่อบริเวณแม่น้ำโขง.....

๑. การเปลี่ยนแปลงของปริมาณการไหลของน้ำ

ในฤดูฝนน้ำจากแม่น้ำโขงตอนบนจะมีอิทธิพลต่อน้ำในทางตอนล่างน้อย เพราะน้ำจากแม่น้ำโขงตอนล่างได้รับอิทธิพลจากแม่น้ำสาขามาก แต่ในฤดูแล้งน้ำจากแม่น้ำโขงตอนบนกลับมีอิทธิพลต่อน้ำในแม่น้ำโขงตอนล่าง เพราะปริมาณน้ำจากแม่น้ำสาขาที่ไหลลงแม่น้ำโขงมีปริมาณน้อยกว่าฤดูฝน

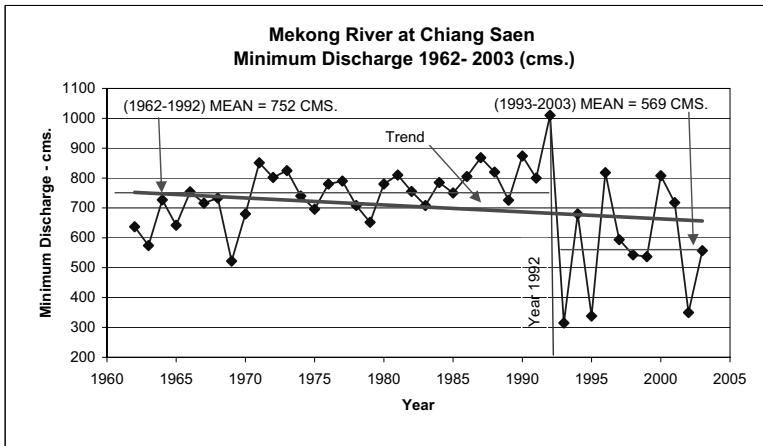
การศึกษาหลายชิ้นระบุว่า ปริมาณกระแสน้ำทั้งปีในแม่น้ำโขงช่วงก่อนจะไหลลงทะเลที่ประเทศเวียดนามเป็นน้ำที่มาจากเขตประเทศจีนประมาณ ๑๕-๒๐ เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่น้ำในแม่น้ำโขงที่อยู่ในประเทศกัมพูชาเป็นน้ำที่มาจากจีนถึง ๔๕ เปอร์เซ็นต์^{๑๗} และปริมาณน้ำจากพื้นที่รับน้ำในเขตประเทศจีนมีส่วนสำคัญมากต่อกระแสน้ำในช่วงหน้าแล้งของแม่น้ำโขงส่วนที่ไหลผ่านพรมแดนไทย และลาวซึ่งคาดว่ามีความมากกว่า ๖๐ เปอร์เซ็นต์ ของน้ำทั้งหมด

ดังที่ระบุในรายงาน “การศึกษาปริมาณการไหลของน้ำในแม่น้ำโขง”^{๑๘} โดยส่วนวิจัยและพัฒนาอุทกวิทยา สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๗ พบว่า “ใน พ.ศ.๒๕๓๕ ประเทศจีนมีการสร้างเขื่อนมาวนกันลำน้ำโขงแล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๕๓๘ และเขื่อนต้าเฉาซาน ก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๕๔๖ ผลกระทบที่สถานีเชียงแสนมีการเปลี่ยนแปลงปริมาณการไหลของน้ำต่ำสุดหลัง พ.ศ.๒๕๓๕ เฉลี่ยลดลงประมาณ ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ผลการศึกษาแนวโน้มช่วงละ ๑๐ ปี มีแนวโน้มลดลง ขณะที่โอกาสการเกิดปริมาณน้ำนองสูงสุดในรอบปีต่างๆ มีค่าลดลงด้วย”

^{๑๗} Blake, David (2001), "China's Lancang Dams Endanger Millions both Upstream and Downstream." International Rivers Network World Rivers Review, Vol 16, No 3.

^{๑๘} ส่วนวิจัยและพัฒนาอุทกวิทยา, สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา, กรมทรัพยากรน้ำ, เมษายน ๒๕๔๗

การศึกษาดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่าการสร้างเขื่อนมานานกั้นแม่น้ำโขงในจีน ทำให้ค่าเฉลี่ยปริมาณน้ำไหลต่ำสุด (minimum discharge) ของแม่น้ำโขงที่เชียงแสน ลดต่ำลงจากค่าปกติ โดยในช่วง ๓๐ ปีก่อนการกักเก็บน้ำของเขื่อนมานานค่าเฉลี่ย ปริมาณน้ำไหลต่ำสุดเท่ากับ ๗๕๒ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที แต่หลังการสร้างเขื่อนปริมาณ น้ำไหลต่ำสุดได้ลดลงเหลือ ๕๖๙ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที

แผนภูมิ ๑ ค่าเฉลี่ยปริมาณน้ำไหลต่ำสุดที่เชียงแสน
ที่มา : กรมทรัพยากรน้ำ

๒. การเปลี่ยนแปลงการขึ้น-ลงของระดับน้ำ

หลังจากโครงการพัฒนาแม่น้ำโขงตอนบนต่างๆ ทั้งโครงการระเบิดแก่ง ปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ และการสร้างเขื่อนในประเทศจีน ได้ส่งผลกระทบต่อประเทศท้ายน้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แม่น้ำโขงในอดีตก่อนการสร้างเขื่อนเคยขึ้นสูงสุดในเดือนสิงหาคมเป็นต้นไป เมื่อถึงเดือนธันวาคมน้ำก็จะค่อยๆ ลดระดับลง จนแห้งลงเต็มที่ในเดือนเมษายน แต่ ภายหลังจากการดำเนินโครงการสร้างเขื่อน การกักเก็บน้ำ และการระเบิดแก่ง พบว่า วัฏจักรน้ำท่วม-น้ำแล้งที่เคยเป็นไปตามปกติ รวมทั้งระดับน้ำในแม่น้ำโขงตามฤดูกาล ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง

นอกจากเขื่อนจะทำให้น้ำในแม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปแล้ว โครงการระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำ ที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปลาย พ.ศ.๒๕๔๔ ก็ได้ส่งผลให้เกิดความผันผวนของปริมาณการไหลของน้ำในแม่น้ำโขงเช่นกัน ระดับน้ำที่ขึ้นๆ ลงๆ ตามอิทธิพลของการใช้งานเขื่อนได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของแม่น้ำโขงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบเหล่านี้ยังได้ส่งผลโดยตรงกับพันธุ์ปลา พรรณพืช และวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งสองฝั่งโขงด้วยเช่นกัน

๓. การทับบถมของตะกอนทราย

การทับบถมของตะกอนทรายเห็นได้อย่างชัดเจนในบริเวณคก^๙ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยที่สำคัญของปลาในฤดูน้ำลด โดยตะกอนทรายเข้าทับบถมจนคกตื้นเขินมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๕ เช่น บริเวณคกหลวง ซึ่งเป็นคกขนาดใหญ่ที่อยู่ติดกับฝั่งลาวในเขตอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย รวมถึงคกอื่นๆ เช่น คกสองห้อง คกปากหิน คกเก้าเคื่อ คกส่วย คกปวก

เมื่อคกถูกทรายทับบถม หมายถึงการที่ระบบนิเวศสำคัญของแม่น้ำโขงอันเป็นที่อยู่อาศัยของปลาถูกทำลาย คกที่ตื้นเขินทำให้ปลาได้น้อยลงหรือคกบางแห่งก็ไม่สามารถหาปลาได้

ทองพัน ดวงธิศา^{๑๐} คนหาปลาบ้านห้วยลึก อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย อาศัยหาปลาในบริเวณคกหลวง และบริเวณผาโคมานานกว่า ๒๐ กว่าปี กล่าวว่า “ปลาที่เคยจับได้มันลดลง น้ำบางแห่งก็ตื้นเขิน อย่างคกหลวงนี้ไม่เคยเห็นตื้นเขินอย่างนี้มาก่อน ตื้นเขินจนในคกมีแต่ทรายไม่มีน้ำ ในฤดูแล้งไม่สามารถหาปลาได้เลย ต่างจากแต่ก่อนเยอะ แต่ก่อนถึงจะเป็นหน้าแล้ง แต่เราก็ก็น้ำไปหาปลาในคกหลวงได้อยู่ตอนนี้ไม่ได้แล้ว ในคกมีแต่ทราย”

อู๋ยเสาร์ ระวังศรี^{๑๑} คนหาปลาวัย ๗๘ ปีบ้านเวียงแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเวียงของ จังหวัดเชียงรายเล่าให้ฟังว่า “น้ำโขงเคี่ยวนั้นไม่เหมือนเก่า นึกอยากขึ้น

^๙ บริเวณแม่น้ำที่เข้าเข้าไปในแผ่นดินริมฝั่งมีหลุมลึก และน้ำไหลวน

^{๑๐} สัมภาษณ์วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

^{๑๑} สัมภาษณ์วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๑

มันก็ขึ้น นึกอยากลงมันก็ลง เคี้ยวนี้ ๓ วันขึ้น ๒ วันลง น้ำเป็นอย่างนี้ปลาไม่มีหรอกร
ตั้งแต่จีนทำเขื่อนมันก็เป็นอย่างนี้มาหลายปีแล้ว น้ำโขงมันขึ้น-ลง น้ำสาขาน้ำห้วยก็แห้ง
ลงด้วย เพราะน้ำโขงมันลง น้ำห้วยน้ำสาขาน้ำไหลลงน้ำโขงก็ถูกคั่งลงมาด้วย น้ำสาขาก็
แห้ง ห้วยก็แห้ง ปลาที่หาที่อยู่ในน้ำสาขาลำบาก

“อย่างคอนทรายบางคอนเมื่อก่อนไม่มี พอมาปีนี้มีคอนทราย อย่างหาดจันทน์
ปีนี้ทรายมูล (ปริมาณทรายที่ไหลมาทับถมกันเป็นกอง) กว่าปีก่อน ห้วยโดนน้ำก็น้อย เพราะ
น้ำโขงคั่งน้ำจากห้วยโดนลงมาเยอะ อย่างคกห้วยง่ามก็แทบไม่เป็นคก เพราะทรายจาก
คอนห้วยง่ามมามูล (ทรายมาทับถมกัน) ปลามันเข้าไปอยู่ในคกเพราะน้ำลึก แต่พอ
ทรายมูลปิดทางน้ำที่ไหลเข้าคก ปลาที่เข้าไปไม่ได้”

ขณะที่ระบบนิเวศแบบคอนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทิศทางการ
ไหลของน้ำและกระแสน้ำที่เร็วขึ้นในฤดูน้ำหลาก ทำให้เกิดการกัดเซาะคอนทราย
ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรริมโขง พื้นที่คอนบางที่มีขนาดเล็กลง บางที่หายไปทั้งคอน
เช่น คอนมะเค้า บ้านคอนที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายเป็นต้น

๔. การพังทลายของตลิ่ง

การพังทลายของตลิ่งเกิดจากกระแสน้ำได้เปลี่ยนทิศทางการไหล กระแสน้ำ
พุ่งเข้าทำลายตลิ่งทั้งสองฝั่งน้ำ ชาวบ้านสังเกตเห็นว่า ความเร็วของกระแสน้ำได้เพิ่มขึ้น
ต่างจากในอดีตที่ผ่านมา ความเสียหายเกิดขึ้นกับทั้งที่อยู่อาศัย พื้นที่สาธารณะของ
หมู่บ้าน และพื้นที่เพาะปลูกพืชผักริมฝั่งของหมู่บ้าน

หมู่บ้านริมแม่น้ำโขงจำนวนมากต้องประสบกับปัญหาดังกล่าว เช่น บ้านคันผึ้ง
ประเทศลาว บ้านแซว บ้านปางของ บ้านสวนคอก บ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัด
เชียงราย บ้านคอนที่ บ้านผาบุบ บ้านเมืองกาญจน์ บ้านคอนมทาวน บ้านปากอิง อำเภอ
เชียงของ บ้านแจ่มปอง บ้านห้วยลึก อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะที่
บ้านปากอิงนั้นถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากตลิ่งริมฝั่งพังทลาย
ลงมาเป็นแนวยาวราว ๕๐๐ เมตร ชาวบ้านระบุว่า ตลิ่งพังลงทุกปี แต่ไม่มาก ในช่วง
๓-๔ ปีที่ผ่านมาตลิ่งเริ่มพังลงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากกระแสน้ำไหลแรงขึ้น

๕. การลดลงของโก หรือสาหร่ายแม่น้ำโขง

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศแม่น้ำโขงได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อโก หรือสาหร่ายแม่น้ำโขง เนื่องจากโกเป็นพืชน้ำที่มีความอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก คือ ลักษณะการเกิดขึ้นของโกโดยส่วนมากจะเกิดที่ระดับน้ำลึกไม่เกิน ๔๐-๔๕ เซนติเมตร น้ำต้องใสสะอาดและแสงแดดส่องถึง

งานวิจัยชาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น^{๑๒} พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๕ บริเวณหาดหิน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดโกมีตะกอนทรายมาทับถม ขณะที่น้ำโขงสูงขึ้น ทำให้โกไม่สามารถจะเกิดได้ นอกจากนั้นระดับน้ำขึ้น-ลงผิดปกติทำให้โกที่เกิดขึ้นมาใหม่ได้เพียงแค่วันสองวันต้องจมน้ำหรือแห้งตาย ส่วนโกที่ยังพอเก็บได้คุณภาพก็ไม่ดี อีกทั้งตะกอนทรายที่พัดมาติดกับโกก็ทำให้ล้างออกยาก

งานวิจัยชาวบ้านยังพบอีกว่า เมื่อโกมีจำนวนลดลง ช่วงระยะเวลาในการเก็บโกก็สั้นลงกว่าเดิม จากที่เคยเก็บได้ ๔-๕ เดือนก็เก็บได้เพียงเดือนเดียวเท่านั้น เมื่อระยะเวลาในการเก็บโกสั้นลง รายได้ของคนเก็บโกโดยส่วนมากจะเป็นกลุ่มแม่บ้านก็ลดลงไปด้วย

๖. ผลกระทบต่อพันธุ์ปลา และการหาปลา

การศึกษาหลายชิ้น รวมทั้งแผนงบประมาณของคณะกรรมการแม่น้ำโขงระบุว่าพันธุ์ปลาในลุ่มน้ำโขงมีความหลากหลายถึง ๑,๓๐๐ ชนิด การประมงในลุ่มน้ำโขงตอนล่างมีมูลค่าต่อปีสูงถึง ๒,๐๐๐ ล้านดอลลาร์^{๑๓} ต่อปี (ราว ๖๖,๐๐๐ ล้านบาท) และเป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในโลก

World Fish Center ระบุว่า ๘๗ เปอร์เซ็นต์ของพันธุ์ปลาที่มีการศึกษาเป็นปลาอพยพ โดยอาศัยและหากินในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง และอพยพขึ้นไปวางไข่ยังน้ำโขงตอนบน^{๑๔} พันธุ์ปลาแม่น้ำโขงจำนวนมากมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของ

^{๑๒} คณะนักวิจัยชาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น, ๒๕๔๘, อ้างแล้ว

^{๑๓} MRC 2005. Annual report of the MRC programme for fisheries management and development cooperation. Mekong River Commission, Vientiane, Lao PDR.

^{๑๔} WorldFish Center, The Don Sahong Dam and Mekong Fisheries, June 2007

ระดับน้ำ เนื่องจากระดับน้ำคือสัญญาณเริ่มต้นของฤดูกาลอพยพ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติจึงส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการอพยพและการขยายพันธุ์ของปลาเหล่านี้ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง

งานวิจัยชาวบ้าน เชียงของ-เวียงแก่น^{๑๕} ซึ่งจัดทำขึ้นในพื้นที่แม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตอนบน สํารวจพบพันธุ์ปลาทั้งสิ้น ๙๖ ชนิด โดยมีปลาธรรมชาติหรือปลาท้องถิ่น ๙๖ ชนิด ในจำนวนพันธุ์ปลาทั้ง ๙๖ ชนิด นั้นมีปลาหายาก และใกล้สูญพันธุ์ทั้งหมด ๑๓ ชนิด

งานวิจัยชาวบ้านพบว่า การหาปลาในแม่น้ำโขงนั้นต้องการสภาพน้ำในแม่น้ำโขงที่ทรงตัว มีระดับน้ำที่ขึ้น-ลง ตามฤดูกาล การที่ระดับน้ำโขงขึ้น-ลงไม่ปกติทำให้ปลาไม่เดินทางออกหากินและเดินทางไปวางไข่ ส่งผลให้คนหาปลาจับปลาได้น้อยลง ตัวอย่างเช่น ปลาสร้อยที่ชาวบ้านใช้ทำปลาร้าและเคยมีชุกชุม ปัจจุบันไม่อพยพขึ้นมาตามปกติ และมีจำนวนน้อยมาก

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ปลาหวาน ปลาฮอน ในอดีตการไหลมองของคนหาปลาจะใช้มองตาขนาด ๓.๕ เซนติเมตร ไหลในช่วงน้ำเริ่มขึ้นปลายเดือนเมษายน ปลาหวาน ปลาฮอน จะตีคิมองที่ไหลประมาณ ๑ รอบ ได้ปลารวมกันไม่ต่ำกว่า ๔-๕ กิโลกรัม แต่ปัจจุบันไหลมอง ๑ รอบ ได้ปลาหวานปลาฮอนรวมกัน ๔-๕ ตัวก็ถือว่าได้ปลามากแล้ว

สถานการณ์การลดลงของปลาไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นกับปลาคังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่รวมถึงปลาแทบทุกชนิดที่อยู่ในแม่น้ำโขงด้วยเช่นกัน

๗. ผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคมของคนหาปลา

ลั้ง หรือพื้นที่หาปลา เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของชุมชนตลอดสายน้ำโขง ตั้งแต่ละแ่งไม่ว่าจะเป็นพื้นหินหรือทรายจะมีความเรียบของท้องน้ำที่สม่ำเสมอและ

^{๑๕} คณะนักวิจัยชาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น, ๒๕๔๘, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓

ส่วนใหญ่มีร่องน้ำเคียวจึงทำให้คนหาปลาสามารถจับปลาได้ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ได้น้ำที่เป็นล้งหาปลาของชาวบ้านไม่ราบเรียบสม่ำเสมอ เกิดสันคอนหินและสันคอนทรายขึ้นมาใหม่ บางพื้นที่ก็แบ่งเป็นสองร่องน้ำจึงทำให้หาปลาลำบากและหาปลาได้น้อยลง

นอกจากนี้ความผันผวนของระดับน้ำยังทำให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้เครื่องมือจับปลาได้ เช่น เบ็ดที่ปักไว้ริมฝั่งน้ำอาจเปลี่ยนเป็นอยู่เหนือน้ำเมื่อระดับน้ำลดลงทันที ในระยะเวลาเพียงชั่วข้ามคืน ที่สำคัญคือ การขึ้น-ลงของน้ำไม่ปกติทำให้ปลาไม่อพยพตามฤดูกาล คนหาปลาจึงไม่สามารถใช้ความรู้ท้องถิ่นในการคาดการณ์การอพยพของปลาได้ดั้งเดิม

ผลกระทบที่ตามมาก็คือ คนหาปลาสามารถหาปลาได้น้อยลง คนหาปลาบ้านปากอิงระบุว่า การผันผวนของกระแสน้ำ และระดับน้ำทั้งในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝน ทำให้จำนวนปลาที่จับได้ลดลงถึงร้อยละ ๕๐ ทำให้คนหาปลาหลายคนต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นหรือต้องออกไปทำงานต่างถิ่น เนื่องจากไม่สามารถยึดการหาปลาเป็นอาชีพหลักได้อีกต่อไป จำนวนเรือหาปลาที่เคยมีประมาณ ๗๐-๘๐ ลำ ลดลงเหลือ ๓๐-๔๐ ลำ ใน พ.ศ.๒๕๕๐ และเหลือเพียง ๒๐ ลำใน พ.ศ.๒๕๕๑

ความรุนแรงของปัญหานี้เกิดมากที่สุดคนในฤดูแล้งของปีที่ผ่านมา (๒๕๕๐) จนทำให้ชาวบ้านหาปลาได้ไม่คุ้มกับค่าน้ำมันเรือ คนหาปลาชาวไทย และลาวที่บริเวณแก่งผาโคทางใต้สุดของแม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวทางตอนบน ระบุว่าการที่ปลาไม่เคลื่อนย้ายออกหากินและอพยพขึ้นไปข้างบนทำให้จำนวนคนหาปลาที่ไหลมืองในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๐ เหลือเพียง ๒ รายจากปกติที่มีคนหาปลามากกว่า ๗๐ ราย

เช่นเดียวกับกับคนหาปลาบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีที่ได้บอกเล่าถึงการขึ้น-ลงของระดับน้ำในช่วง ๒-๓ ปีที่ผ่านมาว่า “ความรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำยังเห็นได้ไม่ค่อยชัดเจน แต่จะมาชัดเจนเมื่อ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา บางวันใส่เบ็ดไว้ในน้ำตอนเย็น พอตอนเช้าก็กวักมาอยู่ห่างจากน้ำเป็นเมตร พอน้ำมันเปลี่ยนอย่างนี้ปลามันก็ไม่เข้ามากินเบ็ด พอปลาไม่กินเบ็ดก็ไม่มีปลาขาย รายได้ที่เคยได้ก็ไม่มี”

จากการสำรวจจำนวนเรือประมง (เรือกาบ) ในแม่น้ำโขงในพื้นที่อำเภอ เชียงแสนโดยหน่วยรักษาตามลำน้ำโขง (นรข.)^{๑๖} พบว่า มีจำนวน ๑๘๐ ลำ แบ่งออกเป็น ๔ จุด ค่ายกันคือ จุดแรก บริเวณปางมองหรือหลักเจ็ด ใกล้กับสามเหลี่ยมทองคำ มีเรือหาปลา ๓๐ ลำ จุดที่สอง บ้านสบคำมีเรือหาปลา ๗๔ ลำ จุดที่สาม บ้านสบกก มีเรือหาปลา ๗๕ ลำ และจุดสุดท้าย บ้านแขวมีเรือหาปลา ๔๘ ลำ จึงประมาณว่ามีชาวประมงพื้นบ้านในแม่น้ำโขงประมาณ ๑๘๐ คน

บริเวณปางมองจะเป็นแหล่งหาปลาที่สำคัญที่สุดเพราะมีการหาปลาตลอดทั้งปี ชาวประมงได้สร้างเพิงพักไว้หาปลาอีกค่าย และจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมพบว่าจำนวนเรือหาปลาทั้ง ๔ จุดที่กล่าวมามีเรือหาปลาลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ อย่างที่บ้านสบคำปัจจุบันเหลือเพียง ๓๕ ลำ (ข้อมูลเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๑)

นายทองสวรงค์ พรมราช^{๑๗} ผู้ใหญ่บ้านห้วยลึก ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย กล่าวว่า “เมื่อก่อนที่บ้านห้วยลึกจะมีเรือออกหาปลาในน้ำโขงวันหนึ่ง ๑๕ ลำขึ้นไป คนหนึ่งออกหาปลาวนละ ๒-๓ เทียว เข้าคิวกันหาปลาตามจุดต่างๆ ที่มีปลาชุกชุม ระดับน้ำโขงขึ้นลงตามระยะเวลาคงที่ตลอดทุกปี โดยปกติ น้ำจะขึ้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน และจะทรงตัวไปเรื่อยจนถึงเดือนมีนาคม น้ำก็จะเริ่มแห้ง แต่ปัจจุบันน้ำขึ้น-ลงเร็วมาก ถ้าขึ้นตอนเย็น ลกลงตอนเช้าเป็นอย่างนี้ทุกวัน”

“ออกไปหาปลาในแต่ละวันใช้เครื่องมือหาปลาอย่างเช่นมอง ใช้มองยาว ๒๕ วา ครั้งหนึ่งได้ปลาอย่างน้อย ๑๐-๒๐ ตัว ทำให้มีรายได้วันละไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ บาททุกวัน”

“ระดับน้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่เมื่อประมาณ ๔-๕ ปีที่ผ่านมา ขึ้น-ลงไม่เป็นเวลา และน้ำแห้งมากมาประมาณ ๓ ปีแล้ว ทำให้ชาวบ้านหาปลายากขึ้น”

^{๑๖} ข้อมูลจากการสำรวจของหน่วยรักษาตามลำน้ำโขง (นรข.) เดือนตุลาคม ๒๕๕๐

^{๑๗} สัมภาษณ์วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

“สังเกตจากการขึ้น-ลงของน้ำ ว่าถ้าวันไหนมีเรือสินค้าล่องมาจากจีนวันนั้น น้ำจะขึ้นมาก เข้าใจว่าจีนอาจจะมีการกักเก็บน้ำไว้เมื่อจะนำสินค้ามาส่งก็จะมีการปล่อยน้ำออกมาเพื่อให้เรือสินค้าเดินได้สะดวกและได้ขึ้นไปคุ้ยที่เขียงแสนก็สังเกตเห็นว่า ถ้าวันไหนมีเรือสินค้าจากจีนมาส่งของน้ำจะขึ้นมาก เข้าใจว่าจีนต้องมีการกักเก็บน้ำไว้ หรือสร้างเขื่อนไว้กักเก็บน้ำอย่างแน่นนอน ทำให้เคียวนี้หาปลายากมากขึ้น”

พ่อจันดี สายใจ^{๑๘} บ้านผาภูบ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กล่าวว่า “ตอนนี้คนหาปลาบ้านผาภูบจริงเหลือประมาณ ๔ คน จากแต่ก่อนมีหลายสิบคน มันหาไม่ได้ก็เลยไม่มีใครอยากจะทำ เพราะเคียวน้ำขึ้น เคียวน้ำลง ไล่ไหลล้นไว้ตอนเย็นวันนี้ พรุ่งนี้มาคุ้ยอยู่บนบกแล้ว น้ำมันหนึะไซ (น้ำแห้งลงไปจนไหลอยู่เหนือน้ำ) เป็นอย่างนี้จะเอาปลามาจากที่ไหน ปลามันก็หลงน้ำหมด แต่ก่อนเมื่อ ๗-๘ ปีก่อน เคยหาปลาขายวันหนึ่งได้ ๓๐๐-๔๐๐ บาท ตอนนั้นบางวันก็ไม่ได้เลยสักตัว ทั้งที่บ้านเราคนหาปลาก็ไม่เยอะ ไม่รู้ว่าปลามันลดลงได้อย่างไร”

การที่คนหาปลาหยุดหาปลานั้นเกิดขึ้นแทบตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขง บางคนหาปลาหล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวมาตลอดชีวิตก็ต้องหันหลังให้แม่น้ำ ผลที่ตามมาคือระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับการหาปลาซบเซาลง ขณะที่ราคาปลาแพงมากขึ้นเกือบเท่าตัวเนื่องจากหาปลายากขึ้นทุกวัน

๘. ผลกระทบต่อการทำเกษตรริมโขง

เกษตรริมโขงมีความสำคัญต่อชาวบ้านทั้งในแง่ของความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่การทำเกษตรริมโขงเริ่มประสบกับปัญหาดังตั้งแต่วันที่ ๒๕๔๐ หรือ ๑ ปีหลังการสร้างเขื่อนมันวานเสร็จ และเปิดใช้งาน

โดยปกติคนที่ทำเกษตรริมโขงจะเริ่มลงมือทำการเพาะปลูกหลังน้ำลด และตามธรรมชาติแล้วน้ำโขงเมื่อลดลงแล้วจะไม่ขึ้นอีก แต่ในช่วงดังกล่าวเป็นต้นมา น้ำได้เพิ่มระดับขึ้นจนท่วมแปลงผัก ซึ่งเหตุการณ์อย่างนี้จะเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงที่ลงมือเพาะปลูก

^{๑๘} สัมภาษณ์วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

เมล็ดพันธุ์หรือกล้าพันธุ์ไปแล้ว บางครั้งน้ำท่วมช่วงพืชผักพร้อมที่จะนำไปขาย ส่งผลให้ผลผลิตมีคุณภาพต่ำ และขายได้ราคาถูก

พื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมก็คือ พื้นที่เพาะปลูกริมฝั่งน้ำ ส่วนกลางคอนทรายก็มีความเสี่ยงน้อยลง สภาพดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน เพราะต้องแย่งพื้นที่ในการทำเกษตรที่มีอยู่จำนวนน้อย เพื่อให้ได้ที่ดินตรงกลางคอนทราย ซึ่งเหตุการณ์แบบนี้ไม่เคยเกิดมาก่อน แต่ภายหลังที่ความเปลี่ยนแปลงมาเยือนก็เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

นอกจากนั้น คนทำเกษตรริมโขงยังต้องสูญเสียที่ดินในการทำเกษตรริมโขง เนื่องจากคอนถูกน้ำกัดเซาะหายไป เกิดเป็นหินผาโผล่ขึ้นมาแทน เช่น คอนมะเค้าที่อยู่บริเวณบ้านคอนที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ส่วนคนทำเกษตรริมโขงในเขตเวียงเชียงของต้องสูญเสียพื้นที่เกษตรริมโขงจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างแนวคอนกรีตกันคลื่นพัง และถนนเลียบริมแม่น้ำโขงเพื่อรองรับการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกที่เชียงของ

สำหรับชาวบ้านแล้ว การขาดที่ดินทำเกษตรริมโขงนั้นหมายถึงการขาดรายได้บางส่วนของครอบครัวไป เพราะชาวบ้านที่ทำเกษตรริมโขงส่วนใหญ่คือคนที่ไร้ที่ดินทำกิน ต้องค้นหาช่องทางทำมาหากินอย่างอื่น

“อีกอย่างน้ำขึ้น-ลงไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว อยากขึ้นมันก็ขึ้น อยากลงมันก็ลง ช่วงไหนหาปลาไม่ได้ รายได้เราก็ลดลงไปด้วยแต่ยังดีที่พอยังมีอาชีพอื่นด้วย มันก็พอเอาตัวรอดไปได้ แต่ถ้าหาปลาอย่างเดียวไม่คุ้มแล้ว เพราะปลาไม่มี ถึงมีก็ตัวเล็กกว่าแต่ก่อน”

นางกุลวิมล ธรรมวงศ์^{๒๐}

คนหาปลาบ้านหาดบ้าย ตำบลริมโขง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย บอกเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงให้ฟังว่า “ใน พ.ศ.๒๕๔๐ นี่ปลายังเยอะอยู่พอหาได้ทั้งกิน และได้ขาย มาปี ๒๕๔๘-๒๕๕๑ นี่ปลาไม่ค่อยมีหาไม่ค่อยได้ทั้งใส่เบ็ด ไหลมองทำทุกวิถีทางแต่ก็ไม่คุ้ม ปลามันไม่ค่อยมี ระดับน้ำขึ้น-ลงไม่ปกติเหมือนแต่ก่อน ขึ้น ๓ วัน อีก ๓ วันต่อมาน้ำแห้ง ระดับน้ำขึ้นเหมือนน้ำทะเลเลย ปีนี้ในหมู่บ้านไม่ค่อยมีคนหาปลาแล้ว ส่วนมากก็จะมุ่งไปทำเกษตร ตอนนี้มีคนหาปลา ๒-๓ คนจากที่เคยมี ๑๕-๒๐ คน

“หากทรายก็จะเกิดขึ้นใหม่หลายที่ บางช่วงที่น้ำไหลไม่แรงก็จะเกิดเป็นหากทราย และก็จะเกิดหากหินขึ้นมาใหม่ อย่างตรงหาดบ้ายนี่ก็เป็นหากหินเพิ่มขึ้นมา แต่ก่อนเป็นหากทราย และตรงหากทรายเล็กๆ ในหมู่บ้านก็จะลงไปเล่นกีฬาในช่วงหน้าแล้ง ตอนนี้อยู่ไม่มีแล้ว ตอนนี้มีแต่หินผาเล็กๆ ก็ลงไปเล่นเหมือนแต่ก่อนไม่ได้”

นางศิริพร สมบูรณ์^{๒๑}

ชาวบ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เริ่มหาปลามาตั้งแต่อายุ ๘ ปี โดยติดตามพ่อไปหาปลา จากการใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับแม่น้ำมาตั้งแต่เล็กจนโตได้บอกเล่าเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงของคนหาปลา และความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำให้ฟังว่า “ถ้ามองย้อนหลังกลับไปเมื่อ ๘-๑๐ ปีก่อนน้ำเปลี่ยนแปลงไม่มาก แต่ถ้าเป็น ๔-๕ ปีที่ผ่านมานี่ชัดเจนเลย บางวันน้ำขึ้น บางวันน้ำลง น้ำไม่นิ่ง หาปลา

^{๒๐} สัมภาษณ์วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๑

^{๒๑} สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๑

ลำบาก มันขึ้น-ลงไม่เป็นแบบธรรมชาติที่เคยเป็น พอน้ำเปลี่ยนทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปหมด ปลาตกลง คนหาปลาก็ตกลง แต่ในช่วงถ้าไม่ได้ทำการเกษตร คนหาปลาก็เพิ่มขึ้น แต่ถึงจะเพิ่มขึ้นยังก็หาปลาไม่ค่อยได้อยู่ดี เพราะว่าแต่น้ำเปลี่ยนเลย เกาะแกงคอนทรายในแม่น้ำยังเปลี่ยนไปค้วยเลย คนนี้หัดเจนเลย อย่างคนลัมปอย คนผาซึ่งนี้คันกว่าแต่ก่อนเยอะ พอคนขึ้นปลามันก็ไม่เข้า พอปลาไม่เข้าเราไปหาปลาในคอกก็ไม่ค่อยได้

“คนหาปลาในหมู่บ้านจากที่เคยมีถึง ๓๐ คน ตอนนี้เหลือไม่ถึง ๑๐ คน อันนี้คือคนที่หาปลาเป็นอาชีพนะ พอหาปลาแถวใกล้บ้านไม่ได้ก็ต้องไปหาไกลออกไป พอไปหาปลาไกลออกไปค่าน้ำมันก็แพงขึ้นตามมาค้วย ถ้าได้ปลาเยอะมันก็พอคุ้มทุน แต่ถ้าไม่ได้ปลาก็ถือว่าขาดทุน เพราะว่าแต่ละหาปลาไปขาย แต่หาหมากินยังลำบาก”

พ่อคนบวรวงศ์จินทอง^{๒๒}

บ้านปากอิงใต้ ตำบลศรีคอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เล่าว่า “ในช่วง ๔-๕ ปีที่ผ่านมา คนหาปลาตกลงตอนนี้เหลือไม่ถึง ๑๐ คน หมายถึงคนที่หาปลาจริงๆ จังๆ คนกลุ่มนี้จะลงหาปลาตลอด ในช่วงที่ปลาขึ้นท่าก็จะส่งข่าวไปถึงคนหาปลาคนอื่นๆ พอคนหาปลาไปทำงานนอกหมู่บ้านได้ข่าวว่าปลาขึ้น บางคนก็จะกลับมาหาปลา เพราะรายได้จากการหาปลาในแต่ละปีจะได้กินคนละหลายพันจนถึงหลักหมื่น แต่ตอนนี้ไม่ได้แล้ว หาแค่พอกินก็ยังยาก กระแสน้ำเปลี่ยนแปลง น้ำขึ้น-ลงไม่เหมือนแต่ก่อน ปลาไม่ค่อยมีเยอะ พอปลาไม่ขึ้นมา คนหาปลาที่ไม่อยากจะทำอาชีพนี้ออกไปเพราะค่าน้ำมันแพง อย่างน้อยๆ ถ้าเขาเรือออกหาปลาก็ต้องได้ปลามาพอคุ้มค่าน้ำมัน สัมภาษณ์วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๑”

^{๒๒} สัมภาษณ์วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

นางบัวศรี ราชแก้ว และนางจิรศักดิ์ อินทวงค์^{๒๓}

จากเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวของคนหาปลาใน ๒ หมู่บ้านคือบ้านปากอิงใต้ และบ้านแจ่มป่อง ให้ฟังว่า “ชาวบ้านปากอิงใต้ และชาวบ้านแจ่มป่องบางคนจะหาปลาเป็นอาชีพ แต่บางคนก็จะมาหาปลาในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำเกษตร ปีนี้ที่บ้านแจ่มป่องกับบ้านคำน (ฝั่งลาว) มีเรือหาปลารวมกันแล้ว ๑๑๕ ลำ ชาวบ้านจะแบ่งกันหาอยู่คนละฝั่ง ส่วนทางฝั่งไทยมีการจับควิโหลมองหนึ่งคนจะโหลได้ประมาณ ๒ ควิต่อหนึ่งวัน เรือหาปลาจะมากในช่วงที่ปลาขึ้น แต่ในช่วงที่ปลาไม่ขึ้นจะไม่ค่อยมีคนหาปลา เพราะไม่คุ้มค่าน้ำมัน ผลกระทบก็จะเหมือนๆ กันทั้ง ๒ บ้านคือ น้ำขึ้น-ลงไม่เป็นเวลา และระบบนิเวศของแม่น้ำก็เปลี่ยนแปลง

“จากข้อมูลดังกล่าวสามารถยืนยันได้กับข้อมูลของพ่อสมบูรณ์ อินทวงค์ ชาวบ้านปากอิงใต้ที่เคยหาปลาเป็นอาชีพหลักในแม่น้ำโขง”

พ่อแก้ว ศรีสวัสดิ์^{๒๔}

ชาวบ้านห้วยลึก ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เล่าว่า “พ่อหาปลามาตั้งแต่อายุ ๑๔ ก็หามาเรื่อยๆ สมัยก่อนปลามันหาง่าย ตัวเล็กไม่เอา จะเอาแต่ตัวใหญ่ มองนี้ใช้ตา ๑๐ ขึ้น ค่ากว่านี้ไม่ใช่ แต่ตอนนี้ปลาขนาดไหนก็เอา เพราะปลามันหายากขึ้น ถ้าจะพูดเรื่องระดับน้ำนี่เท่าที่สังเกตเห็นมันเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ปี ๔๐ น้ำไหลแรงขึ้นในบางช่วง แต่บางช่วงก็ไหลไม่แรง และน้ำขึ้น-ลงไม่เหมือนแต่เก่า และไม่มีเวลาแน่นอน กินคอนตามลำน้ำนี่ก็มีมากเกินปกติ ระดับน้ำลดลงนี้ ปลาอยู่ไม่ได้ เพราะปลาบางชนิดต้องอาศัยน้ำลึก พอกินคอนมันมากขึ้นก็เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือด้วย ปริมาณน้ำที่มันเปลี่ยนแปลงทั้งเพิ่มและลดนี้ส่งผลกระทบต่อโขงของน้ำ ถ้าน้ำไม่ปกติขึ้น-ลงไม่เป็นธรรมชาติไถมันก็ตาย พอไถตาย ปลาที่มันกินไถก็ไม่มีอาหาร ปลาที่ลดลงด้วย

^{๒๓} สรุปผลการประชุมเรื่องผลกระทบต่อน้ำจากการสร้างเขื่อนในในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ที่สำนักงานเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ล้านนา บ้านเวียงแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

^{๒๔} สัมภาษณ์วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

“ร่องน้ำก็เปลี่ยนแปลงไปแต่ก่อนน้ำไปทางฝั่งลาวเยอะ ตอนนี้น้ำมาทางฝั่งไทย พอน้ำมาทางฝั่งไทย น้ำมาแรงคลื่นก็พัง ที่किनริมคลองก็ลาคันกว่าเดิมปลูกผักก็ไม่ได้

“ในสมัยก่อนคนในหมู่บ้านหาลาเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน ตอนนั้นเหลือประมาณ ๓๐ คน บางคนหาลาไม่ได้ก็เดินทางไปรับจ้างบ้าง ไปทำไร่บ้าง บางคนก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อหารายได้แทนรายได้ที่ลดลงจากการหาลา”

หัวมุก^{๒๕}

เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี ประเทศลาว คนขับเรือขนส่งสินค้าล่องขึ้น-ลง จากเมืองปากลายกับนครหลวงเวียงจันทน์ เล่าถึงเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงของ ระดับน้ำที่ส่งผลกระทบต่อการเดินทางเรือของเขาให้ฟังว่า “น้ำก็เปลี่ยนไปเยอะขึ้น-ลง อยู่ตลอดเวลา ขับเรือก็ไม่ได้ถือว่าลำบากมาก แต่จะลำบากช่วงหน้าแล้ง ปีที่แล้ว น้ำแห้งลงมาก พอน้ำแห้งจะขับเรือลำบาก บางทีก็ต้องจอดเรือไว้รอน้ำขึ้นค่อยเอาเรือ ไปต่อ จุดที่น้ำแห้งก็จะเป็นช่วงใกล้ถึงนครหลวง เพราะมันเป็นหาคทรายยาวไปเลย ถ้าน้ำไม่แห้งลงมากก็ เวลาขับเรือก็จะได้ขับสบาย”

พ่อสุกุ่ม มาบุญ^{๒๖}

บ้านสงาว ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย เล่าว่า “พ่อนี้ ช่วงที่ว่างก็ลงหาลา ๒-๓ ปีก่อนลงไปหาแทบทุกวัน ใส่มอ ใส่กะโหล่ตามมุง ตามหนองก็พอได้ขายได้กิน เราก็อาศัยหาลาริมฝั่ง เพราะแก่แล้ว แต่คนหนุ่มๆ ช่วงน้ำท่วม เขาก็จะพากันไหลมอ ใส่คางตามแก่ง ส่วนมากคนในหมู่บ้านไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชายก็จะลงใส่เยื่อตามมุงในช่วงหน้าแล้ง ได้ปลาเยอะ อย่างตามมุงจะมีหนองที่บ้าน เราไม่ได้อนุรักษ์ไว้ แต่ที่บ้านปากเนียมนี้เขาอนุรักษ์ไว้พอช่วงน้ำเริ่มจะขึ้น ชาวบ้านก็มา ลงหนองกันทุกปี

^{๒๕} สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

^{๒๖} สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑

“ตามริมฝั่งนี้คนลงไปปลูกพริก ปลูกผักกันเยอะโดยเฉพาะตามคอนทรายที่มันเกิดขึ้นมา บางปีถ้าน้ำมาไม่เร็วก็เก็บขายกันได้ยาวจนต้นเดือน ๗ (เดือนมิถุนายน) โนนแหละ แต่บางปีน้ำขึ้นมาเร็วทั้งที่ฝนไม่ตก ได้ยินข่าวว่าที่ประเทศจีนเขาปล่อยน้ำจากเขื่อน แรกๆ ไปหาปลาเราก็ไม่ได้สังเกตหรอก แต่พอได้ยินข่าวเราก็เริ่มสังเกตเห็นน้ำมันขึ้นๆ ลงๆ ไม่คงที่ ปกตินี้น้ำของมันจะขึ้นก็ขึ้นยาวไปจนถึงออกพรรษาจากนั้นก็จะมีลงไปถึงต้นฝน แต่มันไม่เป็นอย่างนั้น ๕ วันขึ้น ๒-๓ วันลง แต่มันก็ไม่ได้เปลี่ยนไปมาก ถึงจะลงก็ลงไม่เยอะ ลงไปประมาณ ๓๐-๔๐ เซนติเมตรน่าจะได้”

พ่อตุ๋น ใจดี ^{๒๓๗}

บ้านปากเนียม ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย “เงินค่า (เงินทอง) นี่ให้แพงไว้ แต่ของกินนี่อย่าแพงมีให้แบ่งกันกิน” พ่อตุ๋นเริ่มการสนทนาด้วยการยกคำภีระที่เก๋กติกได้ และจดจำเอาไว้ในใจเสมอมาก่อนจะเล่าเรื่องราวอื่นๆ ให้ฟัง “พ่อตุ๋นนี้หาปลาแต่ยังเป็นเด็กจนป่านนี้ก็ยังไม่หายอยู่ ส่วนมากในช่วงหน้าแล้งนี่พ่อก็จะไปหาตามบึง ตามโซ่ก็จะไปใส่กะโหล่ ใส่เยื่อ ถ้าช่วงที่หน้าน้ำท่วมหลากนี่ก็จะไปใส่เบ็ด ใส่กะต้มไว้ตามริมฝั่ง ปลาที่ได้ส่วนมากพ่อตุ๋นจะเอาไปขายในหมู่บ้าน บางทีก็ไม่ขายเก็บเอาไว้ทำปลาร้า หน้าแล้งนี้ปลาจะเข้าไปอาศัยตามบึง เราก็ไปหาเอาตามบึง บึงนี้มันเกิดทุกปี แต่บางปีก็มีน้ำในบึงน้อย เพราะน้ำแปร ^{๒๓๘} ไม่ไหลเข้ามาตามโซ่แล้ว เข้ามาในบึง

“ถ้าพูดเรื่องปลา มันก็ทำได้น้อยลงนั่นแหละ แต่ได้น้อยเราก็กินตามน้อย จะให้มันเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้หรอก น้ำของ (โขง) มันเปลี่ยน พูดยังเรื่องระดับน้ำที่มันเปลี่ยนแปลง พ่อว่า มันก็เปลี่ยน น้ำเคยท่วม แต่ก็ไม่ท่วม อย่างพวกที่ปลูกผักบนคอนนี้ น้ำไม่ท่วมมา ๔-๕ ปีแล้ว ท่วมล่าสุดก็ พ.ศ.๒๕๔๕ ตอนนั้นไม่ท่วม เขาก็สบายไป คอนน้ำท่วมพวกปลูกผัก ปลูกมะเขือบนคอนนี่เคื่อก่อนกันหมด”

^{๒๓๗} สัมภาษณ์วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๑

^{๒๓๘} น้ำแปร เป็นชื่อเรียกระบบนิเวศของคนท้องถิ่นในแถบอำเภอเชียงคานกับอำเภอบ้านผือ จังหวัดเลย หมายถึงตรงจุดที่ร่องน้ำเล็กไหลไปเชื่อมต่อกับแม่น้ำโขงตรงที่ร่องน้ำบรรจบกัน ชาวบ้านเรียกว่าน้ำแปร

พ่อมดเกษร หันภัย^{๒๙}

บ้านค่าน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า “พ่อนี้แต่น้อยเท่าใหญ่ (แต่เล็กจนโต) เท่าที่จำความได้พ่อมีนาอยู่ ๒ แห่งคือนาโนแม่น้ำโขงกับนาโนแม่น้ำมูล นาพ่อไม่ต้องไปตกกล้า ไม่ต้องไปค่านามีแต่เอาเหมาลงไปหาเอาปลามาขาย เรามีนาเป็นน้ำไม่ต้องเสียภาษี ปลาได้มากมายน้อยเราอยากขายเท่าไรเราก็ขาย ไม่อยากขายก็แบ่งกันกิน แต่ก่อนนี้ปลามันเยอะ ตั้งแต่มีเขื่อนในน้ำมูลนี้ปลาไม่ค่อยเข้าไปในน้ำมูล ปลาในน้ำมูลก็ลดลง พอหาปลาในแม่น้ำมูลไม่ได้ เราก็หาปลาในแม่น้ำโขงมากกว่าแม่น้ำมูล แต่ ๔-๕ ปีที่ผ่านมาเท่าที่พ่อสังเกต น้ำไม่ท่วมมาถึงที่เก่าตรงคลองริมท่าตรงที่เขาจอกเรือ น้ำเคยขึ้นมาถึงก็ไม่ถึงแล้ว

“ไม่ใช่ น้ำไม่ท่วมอย่างเดิวนะ น้ำขึ้นๆ ลงๆ อย่างกับเป็นน้ำทะเล พอน้ำขึ้นนี้ปลามันลงน้ำ ตอนน้ำขึ้นมันไม่เหมือนก่อน บหจะขึ้นก็ขึ้น บหจะลงก็ลง ไม่ได้สนใจว่าฝนจะตกไม่ตก พ่อเคยถามพรรคพวกที่ท่าล่าง ตามุย พวกนั้นบอกว่าที่บ้านเขาน้ำขึ้นลงเป็นเมตร บางช่วงไปแขวนเบ็ดไว้ พอถึงกลางคืนน้ำลงแล้ว ตอนเข้าไปผูกเบ็ดคอยตองแต่งอยู่บนฟ้า เป็นอย่างนี้จะเอาปลาที่ไหน ตอนนั้นของพ่อถูกถูกรานทั้ง ๒ ที่แล้ว ในน้ำมูลก็มีเขื่อน ในน้ำโขงก็มีเขื่อน”

หัวดำ^{๓๐}

บ้านไชยภูมิ เมืองไทรสอพนรหวิหาร แขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว เล่าว่า “อ้าวว่าน้ำของนี้มันไม่เหมือนเก่าแล้ว น้ำในแม่น้ำขึ้นๆ ลงๆ ไม่เป็นเวลา พอช่วงหน้าน้ำหลากก็หลากท่วมอยู่ไม่นาน น้ำลงเร็ว เพราะเราคนหาปลานี้ก็ต้องดูจังหวะน้ำ ถ้าช่วงไหนน้ำหลากปลาที่ขึ้นไปวางไข่ช่วงน้ำหลากก็มี พอปลามันขึ้นมาเราก็ได้ปลา แต่น้ำท่วมหลากได้ไม่นาน น้ำก็ลด ปลาที่กำลังว่ายขึ้นมา มันก็ว่ายกลับ เราจะใช้เครื่องมือหาปลาก็ลำบาก เพราะเราจะเกะเกณฑ์อะไรกับน้ำไม่ได้เลย น้ำเปลี่ยนปลาที่เคยได้ก็น้อยลง บางวันก็ไม่ได้เลย

^{๒๙} สัมภาษณ์วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑

^{๓๐} สัมภาษณ์วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

“เราหาปลาเรายังไม่ลำบากเท่าพวกที่ปลุกข้าวโพดตามริมฝั่ง พวกปลุกข้าวโพดนี้ น้ำมาเร็วยังเก็บข้าวโพดไม่หมดเลยน้ำท่วมเสียก่อน พวกนี้เสียหายหนัก ตอนหน้าแล้งนี้ ก็แทบไม่มีน้ำเลย หาดทรายเกิดขึ้นใหม่เยอะมาก เพราะน้ำแห้ง น้ำแห้งเยอะไม่เหมือน แต่ก่อน ๗-๘ ปีก่อน ช่วงน้ำแห้งก็แห้ง ไม่ใช่ว่าน้ำของไม่แห้ง แต่พอแห้งแล้วแห้งเลย แต่ตอนนี้ไม่มีน้ำแห้งแล้วก็ขึ้นมา ๒-๓ ปีมานี้เห็นได้ชัดเจนนเลย แต่ก่อนเราก็ไม่ได้สนใจ พอได้รู้โทรทัศน์จากประเทศไทยเรารู้เลยว่า น้ำเป็นอย่างนี้ มันมาจากเขื่อนจิน แต่ตอนแรกก็ไม่อยากเชื่อ เพราะเขื่อนมันอยู่ไกล อย่างแถวโพธิ์ชัยนี้ไกลกว่าเราน้ำมันยังไม่เปลี่ยนไปเท่าที่นี้เลย”

นางทองมี^{๓๑}

แม่ค้าปลาบ้านไชยะมงคล เมืองไกรสอนพรหมวิหาร แขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว ให้ข้อมูลถึงจำนวนปลาที่ลดลงว่า “แต่ก่อนไม่ได้มาขายตรงนี้ขายอยู่กับบ้าน มาขายที่นี้ได้ ๒ ปีแล้ว ปลาที่เอามาขายส่วนมากก็จะซื้อต่อจากคนหาปลา ช่วงที่ปลาขึ้น เราก็มีรายได้เยอะ แต่ช่วงที่ปลาไม่ค่อยมี เราก็ขายแพง พอขายแพงลูกค้าก็ไม่อยากซื้อ เขาว่าไปซื้อปลานิลมากินยังถูกกว่ากินปลาน้ำของ แต่มันก็แล้วแต่คน เราหาอยู่หากิน กับน้ำของมาเราก็ว่าปลาน้ำของนี่อร่อย ตอนที่ไม่ค่อยได้ปลามาขายนี้ลำบากเหมือนกัน เพราะเราไม่รู้จะไปหาเงินจากที่ไหนมาจับจ่าย

“แม่ค้าขายปลานี้ต้องรู้ความต้องการของลูกค้า ถ้าเราจะขายปลาหรือจะซื้อปลา มาขาย เราต้องเลือกเอาตัวใหญ่แต่ไม่ใหญ่มาก เพราะคนซื้อปลาบางทีก็อยากซื้อตัว ไม่ใหญ่มาก ช่วงไหนที่ปลามันหายาก เราขายครายได้ไปเลย แต่ไม่ใช่เรานะที่ขายครายได้ คนเดียว พวกคนหาปลาที่ขาดทุนเยอะกว่าเรา เพราะเขาใช้น้ำมัน ออกไปไหลมอง ถ้าไม่ได้ปลาก็ไม่ได้ค่าน้ำมัน”

^{๓๑} สัมภาษณ์วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑

นาขวิทยา ว่องไว^{๓๒}

คนหาปลาบ้านนาแกน้อย ตำบลโป่งขาม อำเภอกว๊านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
หลังจากการเหลาคันเบ็ดชุดใหม่หนึ่งเล่าเรื่องราวของวิถีคนหาปลาที่บริเวณแก่งกะเบาให้ฟังว่า “ผมออกหาปลากับพ่อตั้งแต่เป็นเด็ก สมัยก่อนจะใช้ชา^{๓๓} สมัยก่อนนี้ปลาเลื่อมันเยอะ เราเอาชาไปวางครึ่งหนึ่งได้เป็น ๑๐ ตัว ตอนนั้นก็ยังพอได้อยู่ ถ้าเราได้ปลาเลื่อมันจะไม่ทำมันตาย เพราะจะมีคนมาซื้อไปขายต่อที่สวนจตุจักร ชาจะใช้ช่วงเดือนกรกฎาคม-กันยายน ช่วงน้ำขึ้น ช่วงที่ได้ปลาเลื่อมันได้เยอะ ตอนนั้นก็พอหาได้อยู่แต่ไม่เท่าเมื่อก่อน

“คนในหมู่บ้านช่วงที่ว่างจากนาก็มาหาปลากัน บ้านนาแกน้อยกับบ้านโป่งขามนี้หาปลาเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน ส่วนมากจะมาหาตรงแก่งกะเบา เพราะตรงแก่งกะเบามีเวินกะเบา ตรงแก่งกะเบานี้ก็มียั้งคนไทย คนลาวมาหาปลา แต่ก่อนคนลาวนี้ไม่ไหลมองหรือพอคนหาปลาทางฝั่งเราไปทำลั้งหาปลา เอาขอนไม้ที่มันจมอยู่ในน้ำขึ้นมา แล้วไปไหลมองคนลาวเห็นก็มาควย สุกท้ายคนลาวก็เลยได้หาปลาตรงนั้น คนลาวส่วนมากก็จะมาจากบ้านแก่งกะเบา เมืองไชยะบุรี แขวงสะหวันนะเขต

“ช่วง ๔-๕ ปีที่ผ่านมาน้ำขึ้นไม่เต็มฝั่งเหมือนแต่ก่อน บางช่วงขึ้น-ลงต่างกันประมาณ ๓๐-๔๐ เซนติเมตร ๓-๔ วันขึ้น ๓-๔ วันลง แต่ปีนี้เห็นน้ำขึ้นนานประมาณ ๑ เดือน จากนั้นก็เป็นอย่างเดิม มันจะเป็นอยู่อย่างนี้ พอน้ำลงไปได้ครบอาทิตย์ก็จะขึ้นมาทั้งที่ฝนไม่ตกนะ น้ำขึ้นสูงสุดตรงแก่งกะเบาปี ๑๔-๑๕ เมตรเลย น้ำจะท่วมช่วงเดือนสิงหาคม แต่ตอนนี้น้ำท่วมไม่ถึงริมฝั่งแล้ว ไม่ท่วมมา ๔ ปีได้

“๗-๘ ปีก่อนเริ่มมีการใช้มอ ๒ ชั้น เพราะปลาตัวใหญ่มีน้อย ก็เลยต้องใส่ ๒ ชั้น เพราะจะได้ทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ ช่วงที่ได้ปลาตัวเล็กก็จะเอาไปทำปลาร้า ตอนนีหาปลายากขึ้นมาก น้ำเปลี่ยนไปเยอะ จะหาปลามากินยังลำบาก บางคนบ้านอยู่ริมแม่น้ำโขงแท้ๆ เคยหาปลาในแม่น้ำโขงมากิน ยังต้องซื้อปลานิลกินเลย”

^{๓๒} สัมภาษณ์วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑

^{๓๓} ชา มีลักษณะคล้ายลอบกบ ทำมาจากไม้ไผ่สานเข้ารูปกันค้ำบนจะกว้างส่วนค้ำท้ายจะเรียวเล็ก เวลาใช้คนหาปลาจะเอาไปโยกเข้าไปแล้วใส่เหยื่อจำพวกไส้เดือนแล้วนำไปวางไว้ตามริมฝั่งเพื่อตกปลาเลื่อม โดยการนำชาจะทำให้มีลักษณะเลียนแบบธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อให้ปลาหลงเข้ามาติดอยู่ในชา

คนหาปลาบ้านเวินใต้ ค้าปลาสองสามรถ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครพนม
บ้านเวินใต้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ของการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ ๓ ตรงจุดบ้านเวินใต้ แม่น้ำโขงจะแคบกว่าบริเวณอื่นๆ ในพื้นที่ จังหวัดนครพนม พ่อพรเล่าถึงเรื่องราวของแม่น้ำโขงบริเวณบ้านเวินใต้ให้ฟังว่า “น้ำของ (โขง) ตรงนี้มันแคบ แล้วก็มีความ^{๓๕} ขนาดใหญ่ ชาวบ้านจะมาใส่มองเอาไว้มองเวิน ช่วงเดือน ๖ (เดือนพฤษภาคม) ที่น้ำเริ่มขึ้น มองจะเต็มเวินเลย น้ำเคยขึ้นเยอะเหมือนกัน แต่ตอนนี้ไม่ขึ้นแล้ว

“เราอยู่กับที่นี่มาแต่เล็กจนโต เราเห็นน้ำเคยเต็มฝั่ง แต่ตอนนี้ไม่เต็มฝั่ง น้ำเคยท่วมใหญ่ประมาณ พ.ศ.๒๕๔๕ กับ พ.ศ.๒๕๐๙ แต่ตอนนี้ไม่ท่วมแล้ว น้ำเป็นอะไรก็ไม่รู้เดียวขึ้นเดียวลง ปลาที่เคยหาได้ก็ลดลง มีแต่ปลาตัวเล็ก อย่างปลาแซ่เคยมีคนจับได้ใหญ่สุดประมาณ ๔๖ กิโล ตอนนี้แค่ ๒๐ กิโลยังหายากเลย

“บางวันพ่อเอาเบ็ดไปแขวนไว้ริมน้ำ เช้ามาเบ็ดลอยอยู่บนฟ้า น้ำลงไปเร็วมาก ก็ได้ยินแต่ชาวเขาบอกว่าจีนสร้างเขื่อน น้ำก็เลยเป็นอย่างนี้ เราก็ไม่รู้จะทำยังไงได้ คิดหน่อยตรงที่เราไม่ได้หาปลาสดก พ่อเราจะหาช่วงทำนาเสร็จ ปีนี้แปลกปกติถ้าเรากำนาเสร็จแล้วน้ำถึงจะขึ้น แต่ปีนี้เรากำลังไถกล้า น้ำขึ้นแล้ว”

คนเลี้ยงปลากระชังในแม่น้ำโขงใกล้กับปากแม่น้ำสงคราม บ้านชัยบุรี ตำบลชัยบุรี อำเภอบ้านนา จังหวัดนครพนม เล่าว่า “ปีนี้น้ำมาเร็ว ปกติน้ำจะขึ้นมาขนาดนี้ต้องเข้าพรรษาไปแล้ว แต่ยังไม่เข้าพรรษาเลย น้ำมาแล้ว ๓-๔ ปีมาน้ำของเปลี่ยนเยอะ แต่ก่อนน้ำจะขึ้นยาวไปเลย พันพรรษานั่นแหละถึงจะลง แต่ก็มีบ้าง ถ้าฝนไม่ตก น้ำมันก็ลดลง ๑๐-๒๐ เซนติเมตร แต่ไม่ใช่ บางทีลงไปเป็น ๓๐-๔๐ เซนติเมตร

“เราเลี้ยงปลาเราก็เฝ้าน้ำไม่ค่อยถูก กระชังต้องขึ้น-ลงตามน้ำได้ตลอดเวลา ผมนี้ได้รับผลกระทบชัดเจนเลย บางทีน้ำลง ปลาผมปรับตัวไม่ทันก็ตาย ปลาเลี้ยงมันตายเร็ว

^{๓๕} สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑

^{๓๖} เวิน คือ บริเวณแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่โค้งเข้ามาอยู่ติดกับริมฝั่ง น้ำลึก และไหลแรง เมื่อน้ำไหลเข้ากระทบฝั่ง น้ำจะหมุนวนกลับออกมาทางเดิม เวินจะกินบริเวณกว้าง คล้ายกว๊านในทางภาคเหนือ

^{๓๖} สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ผมก็ไม่รู้ว่าเป็นเพราะกระแสน้ำมันเปลี่ยนแปลงเร็วหรือเปล่าก็ไม่รู้ ปลาก็เลยอ่อนแอ และตายง่าย

“เลี้ยงปลาแต่ก่อนมีกำไร ตอนนั้นก็พอมีบ้างแต่น้อย ผมนี้ไม่เท่าไร แต่พวกคนหาปลาที่หาปลาในแม่น้ำสงครามลืล้ามากเลย น้ำขึ้น-ลงไม่เหมือนเมื่อก่อน ปลาจะเข้าไปวางไข่ในน้ำสงครามก็น้อยลง อันนี้คนหาปลาเขาเล่าให้ฟังนะ เขาว่าเขาหาปลาได้น้อย ไม่เหมือนแต่ก่อน ผมว่าอีกหน่อยถ้าเป็นอย่างนี้ คนลุ่มน้ำสงครามนี้ไม่มีปลาแคกกินหรอก”

พ่อสุ่ย บุษมา^{๓๗}

บ้านแคนเมือง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย กล่าวว่
“พ่อนี้ส่วนมากจะหาปลาด้วยการใส่เบ็ด ใส่กะตัม ใส่ตามริมฝั่ง เพราะแก่แล้ว ออกไปหาปลาไกลเหมือนเมื่อก่อนไม่ค่อยได้ อีกอย่างน้ำมันแพง พอออกเรือไปเราต้องได้ปลาถึงจะคุ้มค่าน้ำมัน ก็อาศัยหาตามริมฝั่ง ก็พอได้กิน แต่ถ้าเป็นช่วงน้ำใหญ่ (หมายถึงช่วงที่น้ำท่วมหลากตั้งแต่เดือนกรกฎาคมเป็นต้นไปจนถึงปลายเดือนตุลาคม) ใส่กะตัมนี้ก็เลิกใส่ เพราะน้ำแรง ถ้าวางจากงานโนนาก็จะมาหาปลา

“สมัยก่อนก็ได้ปลามากพอได้ขาย สมัยนี้จะหามาก็ยังยากเลย น้ำไม่เหมือนเมื่อก่อน วันจะแห้งก็แห้ง วันจะขึ้นก็ขึ้น สมัยสัก ๑๐-๒๐ ปีก่อน น้ำไม่เป็นอย่างนี้ ถึงจะแห้งก็ไม่แห้งมาก แต่ไม่ใช่ บางทีแห้งลงไปแล้วก็กลับขึ้นมาอีกทั้งที่ฝนไม่ตก สมัยก่อนเราจะสังเกตเห็นได้เลยว่า ถึงแม้ฝนไม่ตก ถ้าไม่ใช่หน้าแล้งน้ำจะไม่แห้งมาก อย่างแห้งลงจริงๆ ก็ประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร แต่ไม่ใช่ ๓-๔ วันลงไปเป็น ๓๐-๔๐ เซนติเมตร

“ถ้าถามคนหาปลาน้ำเป็นอย่างนี้หาปลาได้ไหม ทุกคนจะตอบอย่างเดียวกันเลย ว่าได้แต่มันไม่คุ้ม เพราะค่าน้ำมันแพงขึ้น หาปลาได้น้อย มันก็เลยไม่คุ้มทุนที่เราลงไป ถ้าเป็นเมื่อก่อนนี้หาปลาตั้งแต่ตอนเช้าถึงตอนเที่ยงนี้ก็พอได้ขายได้กินแล้ว แต่ตอนนี้ไม่เป็นอย่างนั้นหาปลาได้น้อยลง พอมีปลาน้อยราคาก็แพงขึ้นไปด้วย คนจะซื้อปลาน้ำของ (โขง) กินก็ต้องคิดแล้วคิดอีก”

^{๓๗} สัมภาษณ์วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑